

En polis har vid ett förhör utan lagstöd tillfälligt omhändertagit en Ipad från en offentlig försvarare och agerat osakligt och partiskt i samband med att ett beslut om byte av offentlig försvarare överklagades

Beslutet i korthet: En offentlig försvarare hade med sig en Ipad till ett polisförhör för att kunna göra anteckningar med den. Förhørsledaren, som var polis, tillät inte att försvararen hade med sig Ipaden på grund av att hon kunde spela in förhöret med den och hänvisade till att det gällde förundersökningssekretess. På uppmaning av förhørsledaren omhändertogs en arrestvakt tillfälligt Ipaden och låste in den i ett skåp.

JO konstaterar att det inte fanns stöd i lag att omhänderta Ipaden. Förhørsledaren kritiserar för att han ändå beslutade om detta. I beslutet kritiserar JO också Polismyndigheten för att försvararens väska omhändertogs vid samma tillfälle.

Efter förhöret begärde den misstänkte att få byta försvarare. Tingsrätten avslag begäran och den misstänkte överklagade beslutet till hovrätten med hjälp av ett ombud. Även förhørsledaren överklagade beslutet. Hovrätten avvisade förhørsledarens överklagande med hänvisning till att han inte hade rätt att överklaga beslutet. Under handläggningen i hovrätten uppgav förhørsledaren att det vore bra om den brottsmisstänkte inte fick byta försvarare eftersom det skulle leda till att den misstänkte då fick ett sämre försvar vilket skulle underlätta fortsatta förhör.

JO konstaterar att förhørsledarens agerande har stått i strid med regeringsformens krav på saklighet och opartiskhet (1 kap. 9 §) och inte varit förenligt med polisförordningens krav på att anställda inom polisen ska visa behärskning och uppträda på ett sätt som inger förtroende (10 §). JO ser allvarligt på det inträffade och kritiserar förhørsledaren för hans agerande.

Bakgrund

I egenskap av offentlig försvarare närvarade advokaten AA den 10 januari 2019 vid ett förhör på en polisstation med en person som var misstänkt för brott. Under förhöret uppmärksammade förhørsledaren, polisinspektören BB, att AA hade tagit med sig en Ipad in i förhørsrummet. BB informerade arrestpersonalen om detta och de låste in Ipaden och en väska som AA hade med sig i ett skåp.

Efter förhöret begärde AA:s klient att få byta offentlig försvarare. Tingsrätten avslog klientens begäran och han överklagade beslutet till hovrätten med hjälp av ett ombud. Även BB överklagade beslutet. Hovrätten avvisade BB:s överklagande med motiveringen att han inte hade rätt att överklaga beslutet.

Anmälan

I en anmälan, som kom in till JO den 28 februari 2019, förde AA fram klagomål mot Polismyndigheten, polisregion Stockholm, och BB för att han bl.a. hade omhändertagit hennes Ipad och väska och för att han hade överklagat tingsrättens beslut.

I de delar som JO valt att utreda AA:s anmälan uppgav hon i huvudsak följande.

BB frågade henne vem som hade gett henne tillstånd att föra in Ipaden i arrestlokalen och om hon skulle spela in förhöret. AA ifrågasatte varför hon behövde tillstånd för det och informerade honom om att hon skulle använda Ipaden för att skriva anteckningar från förhöret. På uppmaning av BB tog en arrestvakt ifrån henne både hennes Ipad och väska.

BB tycks vidare ha agerat ombud för hennes klient och överklagat tingsrättens beslut utan någon föregående kontakt med klienten. I sitt överklagande uppgav BB bl.a. att klienten inte kände något förtroende för AA och att det kunde medföra att klienten inte kommer att känna sig bekväm vid kommande förhör och en eventuell domstolsförhandling samt att det ur rättssäkerhetssynpunkt skulle vara negativt att klienten inte tilläts byta försvarare.

Utredning

Polismyndigheten (CC) yttrade sig över anmälan den 3 juni 2019 efter att BB fått tillfälle att lämna synpunkter.

Polismyndigheten redovisade följande synpunkter från BB.

BB noterade ... att AA hade fört med sig sin Ipad in i förhørsrummet. Enligt hans vetskap om gällande rutiner för arresten i Solna så ska försvarare låsa in sin medhavda tekniska utrustning i persedelskåpen utanför arresten. Han har aldrig uttryckt sig på så sätt som framgår av anmälan utan förklarade att AA inte fick använda Ipaden på grund av inspelningsmöjligheterna och hänvisade i samband med detta till förundersökningssekretessen. AA var av motsatt uppfattning och menade att hon hade rätt att spela in förhöret. BB uppmärksammade då arrestpersonalen på att AA fört in sin Ipad in i förhørsrummet och de låste in hennes Ipad i de avsedda persedelskåpen. BB har inget minne av att han uppmanade arrestvakten att ta hand om AA:s väska.

Beträffande överklagan som givits in till hovrätten så har det inte varit hans avsikt att överklaga tingsrättens beslut för [AA:s klients] räkning. BB var av den uppfattningen att AA var olämplig för uppdraget eftersom hon bl.a. brutit mot klientens restriktioner ... BB har inget intresse av att misskreditera AA. Hans fokus låg enkom på att genomföra utredningen på ett effektivt och rättssäkert sätt.

Av de uppgifter som BB har lämnat med anledning av JO:s utredning framgår också att han utan framgång hade försökt få åklagaren att överklaga beslutet och att han hade vänt sig till både tingsrätten och hovrätten för att få besked om en handläggare kunde vara part i målet. Något besked i den frågan hade domstolarna inte kunnat lämna.

Enligt en tjänsteanteckning som upprättats i hovrätten hade BB under ett telefonsamtal uppgett att det för utredningens skull vore positivt om AA inte entledigades eftersom det skulle innebära att den misstänkte skulle få ett sämre försvar och att det då blev lättare för polisen att hålla förhör.

Polismyndigheten redovisade följande bedömning.

Den rättsliga grunden för omhändertagandet av den offentliga försvararens väska och Ipad

BB har tillbakavisat uppgiften att han skulle ha instruerat arrestvakten att låsa in AA:s väska. AA:s uppgift om att väskan fråntogs henne ofrivilligt står dock oemotsagd. Det har inte heller framkommit något som tyder på att den åtgärden var nödvändig för att upprätthålla säkerheten i arrestlokalen under förhöret. Polismyndigheten kan i denna del endast konstatera att det inte förefaller ha funnits några godtagbara skäl att frånta AA:s väska mot hennes vilja.

Av utredningen i ärendet framgår att BB bad arrestvakten att låsa in den Ipad som AA fört med sig in i förhørsrummet. BB har upplyst att orsaken till åtgärden var att han ville försäkra sig om att AA inte spelade in förhöret med den misstänkte.

Varken rättegångsbalken eller häkteslagen innehåller några särskilda bestämmelser som ger en polis en möjlighet att frånta en offentlig försvarare elektronisk kommunikationsutrustning som förts in i polisens arrestlokaler. Det är endast möjligt att kroppsvisitera besökare i arresten om det anses nödvändigt på grund av säkerhetsskäl (se 3 kap. 3 § häkteslagen). Enbart den omständigheten att en offentlig försvarare tar med sig en Ipad till polisens arrestlokaler i samband med ett förhör kan enligt Polismyndighetens mening inte i sig betraktas som en sådan säkerhetsrisk som ger grund för att genomföra en kroppsvisitation. Det har i övrigt inte framkommit något som tyder på att åtgärden var nödvändig för att upprätthålla säkerheten i arrestlokalen.

Mot angiven bakgrund anser Polismyndigheten att situationen i detta fall inte var sådan att det fanns förutsättningar för BB att frånta AA hennes Ipad.

Den rättsliga grunden för överklagandet av tingsrättens beslut angående byte av offentlig försvarare

[Det] krävs starka skäl för att en företrädare för det allmänna ska tillerkännas rätt att, utan lagstöd, överklaga ett beslut att avslå den misstänktes begäran om byte av offentlig försvarare. Varken lagstöd eller några sådana skäl förelåg i det nu aktuella ärendet. BB:s åtgärd att överklaga beslutet kan därför ifrågasättas redan på dessa grunder.

Av de krav som ställs på objektivitet följer att den enskilde tjänstemannen inte ska fatta beslut eller vidta åtgärder p.g.a. subjektiva faktorer, utan endast med iakttagande av saklighet och opartiskhet. Att en tjänsteman vid Polismyndigheten bistår en enskild med hjälp att överklaga ett beslut angående byte av offentlig försvarare får i regel anses olämpligt utifrån lagkravet på saklighet och opartiskhet. Det gäller även om överklagandet, som i det nu aktuella fallet, grundar sig på omsorg om den misstänkte och ytterst syftar till att kunna bedriva utredningsarbetet på ett bra och rättssäkert sätt.

Utifrån vad som redovisats ovan anser Polismyndigheten att BB:s åtgärd att överklaga aktuellt avslagsbeslut inte stod i överensstämmelse med kraven på saklighet och opartiskhet.

Om en tjänsteman på objektiva grunder anser att en offentlig försvarare missköter sitt uppdrag kan det enligt Polismyndigheten i och för sig vara lämpligt att upplysningsvis informera rätten om detta (se 12 kap. 5 § rättegångsbalken). Det kan exempelvis bli aktuellt i samband med prövningen av en begäran om byte av offentlig försvarare (se 21 kap. 6 § rättegångsbalken). Det är då viktigt att den information som lämnas verkligen är relevant för domstolens prövning och att den i övrigt är förenlig med kraven på saklighet och opartiskhet.

Polismyndigheten anser att den information som BB lämnade till domstolen i det nu aktuella ärendet inte i alla delar kan anses uppfylla nyss nämnda krav. Det gäller exempelvis vad BB fört fram till domstolen om att det skulle vara positivt för utredningen om AA inte entledigades, eftersom det skulle innebära att klienten fick ett sämre försvar.

Bedömning

Det fanns inte lagstöd för att omhänderta Ipaden och väskan

I denna del har min granskning inriktats på åtgärderna att tillfälligt omhänderta egendom som tillhörde AA, däribland hennes Ipad. Jag går därför inte in på den angränsande frågan om huruvida en försvarare kan förhindras att spela in ett förhör som försvararen själv deltar i.

Av BB:s uppgifter framgår att han bad en arrestvakt att låsa in den Ipad som AA hade med sig in i förhørsrummet. Han har uppgett att han inte har något minne av att han bad arrestvakten att ta hand om väskan men har inte ifrågasatt att den låstes in. Det har inte kommit fram något i utredningen som gör att det finns anledning att ifrågasätta AA:s uppgift att även väskan omhändertogs och låstes in. Jag har dock inte tillräckligt underlag för att uttala mig om det skedde på en direkt uppmaning av BB.

Ett omhändertagande av egendom innebär en tillfällig inskränkning i den enskildes möjlighet att förfoga över egendomen. En sådan åtgärd får inte utföras utan stöd i lag. (Se artikel 1 i första tilläggsprotokollet till Europakonventionen.)

Som skäl för att omhänderta Ipaden angav BB att AA kunde göra en inspelning med den och han hänvisade till att det gällde förundersökningssekretess.

Det finns dock inte någon lagbestämmelse som tillåter en polis att tillfälligt omhänderta utrustning för inspelning som en försvarare har med sig till ett förhör (jfr 23 kap. 9 a § rättegångsbalken om möjligheten att från den som förhörs tillfälligt omhänderta elektronisk kommunikationsutrustning om det kan antas att utredningen annars försvåras). BB ska kritiseras för att AA:s Ipad omhändertogs.

Det har inte heller kommit fram att det fanns lagstöd för att omhänderta AA:s väska. Med hänsyn till att det inte är klarlagt att det skedde på uppmaning av BB finns det inte förutsättningar att kritisera honom för den åtgärden. Det

inträffade får i stället läggas Polismyndigheten till last. Polismyndigheten ska därför kritiseras för att AA:s väska omhändertogs.

Jag kan konstatera att det vid den aktuella arresten visserligen fanns en rutin om att besökare ska hänga av sig sina tillhörigheter i särskilda skåp men den ger självfallet inte stöd för att tillfälligt omhänderta egendom från en försvarare på det sätt som skedde här.

Förhørsledaren agerade osakligt och partiskt i frågan om byte av offentlig försvarare

Hovrätten konstaterade i sitt beslut att BB inte hade rätt att överklaga tingsrättens beslut att avslå begäran om byte av offentlig försvarare. Hovrättens bedömning är utgångspunkten för mina fortsatta överväganden. Till grund för min bedömning lägger jag också den tjänsteanteckning som upprättats i hovrätten enligt vilken BB uppgav till hovrätten att det skulle vara positivt för utredningen om AA inte entledigades från försvararuppdraget eftersom den misstänkte då skulle få ett sämre försvar och det skulle vara lättare för polisen att hålla förhör.

BB:s agerande aktualiserar regeringsformens bestämmelse om att myndigheter ska iaktta saklighet och opartiskhet i sin verksamhet (se 1 kap. 9 §). Kravet på saklighet innebär bl.a. att myndigheters åtgärder och beslut inte får utgå från ovidkommande hänsyn och vara godtyckliga utan ska vara rationella och logiskt motiverade. Kravet på opartiskhet betyder att det allmännas företrädare ska vara objektiva i sin tjänsteutövning och förhålla sig så att deras opartiskhet faktiskt inte med fog kan ifrågasättas. Bestämmelsen omfattar inte bara hur en sak rent faktiskt har handlagts och vilka verkliga skäl som ligger bakom ett beslut eller annat handlande från en myndighet. Hur myndighetens agerande uppfattats är också av betydelse. (Se Bull och Sterzel, Regeringsformen – en kommentar, tredje uppl., s. 53 f. och t.ex. JO 2015/16 s. 456.)

Av polisförordningen framgår att anställda vid Polismyndigheten ska visa behärskning och uppträda på ett sätt som inger förtroende (se 10 §).

När jag tar del av de upplysningar som BB har lämnat i ärendet hos JO och vad han uppgett till hovrätten kan jag inte frigöra mig från tanken att hans agerande har styrts mer av hans personliga uppfattning om AA än av omsorg om den misstänkte och brottsutredningen. Om det skulle vara på det sättet är det fullständigt oacceptabelt.

Att en polis överklagar en tingsrätts beslut att avslå en misstänkts begäran om byte av försvarare framstår för mig som mycket säreget. Oavsett vilka skäl som låg till grund för BB:s agerande och vilka överväganden han gjorde om möjligheten att få överklagandet prövat i sak, måste han ha förstått att han utifrån de krav som ställs på en polis inte kan göra något sådant.

BB:s uttalande enligt tjänsteanteckningen i hovrätten vittnar dessutom om en bristande insikt om de krav som följer med anställningen som polis. Uttalandet var omdömeslöst och har inte bara rubbat tilltron till BB som polis utan också riskerat att skada förtroendet för polisen i stort.

BB har agerat i strid med regeringsformens krav på saklighet och opartiskhet. Hans agerande har inte heller varit förenligt med polisförordningens krav på att anställda inom polisen ska visa behärskning och uppträda på ett sätt som inger förtroende. Jag ser allvarligt på detta och BB förtjänar kritik för sitt agerande.

Avslutande synpunkter

Jag har i ett beslut den 17 april 2020 (se JO 2020/21 s. 353) uttalat mig om hur en polisanställd bör agera om han eller hon har synpunkter när det gäller en persons lämplighet att vara rättsligt biträde. Jag anförde då bl.a. följande.

Det är värdefullt om iakttagelser som t.ex. en utredare gör under en brottsutredning kan vidarebefordras till rätten om de kan ha betydelse i fråga om en persons lämplighet att vara rättsligt biträde. Det bör dock inte vara den polis som själv har iakttagit ett olämpligt beteende som lämnar uppgifter om detta till rätten. I stället bör han eller hon underrätta undersökningsledaren eller sin närmaste chef. Denne får därefter bedöma om det finns tillräckliga skäl att informera rätten, och i förekommande fall även göra det.

Det finns anledning att påminna om dessa uttalanden med anledning av det som kommit fram i det här ärendet.

Ärendet avslutas.